

Norsk Presseforbund
v/generalsekretær Elin Floberghagen

Oslo, 30. september 2020

Kildeutvalgets rapport med forslag til endringer i Vær Varsom-plakaten

Høringsfrist utsatt til 1. oktober i NPs styre

Høringssvar fra Fagpressen

Kildeutvalgets rapport ble diskutert på Fagpressens styremøte 22. september 2020. Som underlag for diskusjonen hadde administrasjonen utarbeidet et notat som tok for seg de ulike endringsforslagene fra kildeutvalget, med referanser til linjene i høringssvarene fra NJ og NR. I vårt høringssvar tar vi også med noen av disse referansene.

Anonyme kilder

Kildeutvalget mener at bruken av anonyme kilder i praksis er for utbredt, og at det i mange tilfeller er svært vanskelig å imøtegå påstander som har anonymitetsvern.

Utvalget foreslår følgende endring i VVP pkt 3.1

Dagens ordlyd:

«Kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson.»

Foreslått nytt tilleggspunkt:

«Personkarakteristikker og udokumenterbare påstander bør ikke fremsettes anonymt.»

NJ foreslår følgende ordlyd i dette punktet:

«Personkarakteristikker og andre meningsyttringer som ikke er etterprøvbare, bør som hovedregel ikke fremsettes anonymt.»

NRs diskusjon om dette punktet påpeker at en eventuell særlig varsomhetsregel knyttet til bruk av anonyme kilder, vil måtte utformes slik at den ikke innebærer begrensninger i mulighetene til å få frem kritikkverdige forhold fra samfunnsområder hvor anonymitet for kildene ofte er helt avgjørende. Dette er også Fagpressen enig i.

NR bygger sin konklusjon på dette punktet på at de mener kildeutvalgets forslag til formulering er altfor omfattende og tar for lite forbehold. NR mener avgrensningen bør knyttes til personkarakteristikker, og da primært karakteristikker hvor premisser eller forutsetninger ikke kan dokumenteres eller ettergås.

NR skriver: «Vi er enige med Norsk Journalistlag (NJ) i at ordet «hovedregel» må inn som en avgrensning. I likhet med NJ ønsker vi heller ikke at «udokumenterbare påstander» skal være en selvstendig avgrensning. Hva som er dokumenterbart eller udokumenterbart vil kunne være gjenstand for tolkninger.

Med dette som utgangspunkt foreslår NRs styre følgende formulering: «*Negative personkarakteristikk bør som hovedregel ikke framsettes anonymt.*»

Fagpressen støtter resonnementene hos NJ og NR, og foreslår en enda mer forenklet formulering:

«Udokumenterbare påstander bør ikke fremsettes anonymt.»

Klargjøring av premissene for intervju

Utvalget foreslår å endre dagens punkt 3.3:

Dagens ordlyd:

«Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Avtale om eventuell sitatsjekk bør inngås i forkant av intervjuet, og det bør gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder. Redaksjonen selv avgjør hva som endelig publiseres.»

Forslag til nytt punkt 3.3 med endringene understreket:

«*Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Dette gjelder også opptak av samtaler. Hvis det inngås avtale om sitatsjekk, bør det gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder. I kontroversielle saker bør urutinerte kilder gjøres oppmerksomme på muligheten for sitatsjekk. Redaksjonen selv avgjør hva som endelig publiseres.*»

NJ skriver dette i sitt hørings svar:

«Behovet for å beskytte journalisters mulighet til å foreta undersøkelser, bør ... skjermes mer enn det utvalget foreslår. NJ mener derfor en plikt til å informere om at man gjør lydopptak av en samtale, kun må gjelde der opptaket skal brukes i selve publiseringen.

Forslaget fra NJ blir da slik: «Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Dette gjelder også opptak av samtaler som skal brukes i publiseringen.»

NR skriver om:

«Opptak som skal publiseres må man selvsagt gjøre kilden oppmerksom på. Unntaket er de tilfellene hvor kriteriene for skjult opptak er til stede, jfr VVP punkt 3.10. Etter NR-styrets mening er det derfor ikke nødvendig å ta inn noen ny formulering om dette i VVP og dermed bidra til en unødig utvidelse av plakaten.»

NR mener at behovet for å skjerme journalistiske arbeidsmetoder er så viktig at de ikke støtter kildeutvalgets endringsforslag.

Når det gjelder avtale om sitatsjekk, som kildeutvalget har foreslått innbakt i punkt 3.3, mener Fagpressen i likhet med NJ at det er bedre å redigere dette inn i pkt. 3.8, som handler om sitatsjekk.

NR er skeptisk til å innføre det de kaller to kategorier kilder og to kategorier saker i VVP, jfr. begrepsparene «rutinerte/urutinerte kilder» og «kontroversielle/ukontroversielle saker». NR konkluderer med at de ikke støtter kildeutvalgets forslag til endring av pkt. 3.3.

Fagpressens anbefaling:

Fagpressen mener at kildeutvalget har en god begrunnelse for å ta tak i praksis på dette punktet, men støtter likevel synspunktene fra NJ og NR fordi det er viktig ikke å legge for store begrensninger på journalister arbeid med å samle materiale. Vi støtter derfor NJs forslag til ordlyd i første del av pkt 3.3:

«Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers overfor kilder og kontakter. Dette gjelder også opptak av samtaler som skal brukes i publisering.»

Fagpressen støtter ikke forslag om å innføre begrepet «kontroversielle saker» som særlig aktsomhetsgrunn, med henvisning til at det ofte ikke vil være entydig klart hvilke saker som viser seg å være kontroversielle.

Fagpressen støtter heller ikke å innføre begrepet «urutinerte kilder», med samme begrunnelse som Norsk Redaktørforening.

Upublisert materiale

Kildeutvalget mener at formuleringen i dagens pkt 3.6 i VVP er uklar, og foreslår endringer som innebærer en klar styrking av kildevernet, slik:

Dagens ordlyd:

«Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet, skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående.»

Forslag til ny ordlyd:

«Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet, har ingen utenforstående rett til å få utlevert upublisert materiale.»

NJ tar utgangspunkt i at det finnes både rettsavgjørelser og eksempler som illustrerer at det på dette punktet kan finnes avgjørende hensyn både for og mot utlevering av upublisert materiale, men at en tydeligere formulering nettopp vil skape større klarhet i konkrete tilfeller.

NJ skriver:

«NJ støtter utvalgets forslag om en endring i punktet, som bedre reflekterer den opprinnelige intensjonen med dagens formulering. Vi mener utvalgets forslag i større grad enn i dag

fremhever redaktørens rett til selv å bestemme hvem som skal få tilgang, og på hvilken måte det skal skje.»

NR mener at redaktørens rett er opplagt og selvsagt og ønsker ingen endring av ordlyden i pkt. 3.6. Deres resonnement er:

«Vi har forståelse for Kildeutvalgets intensjon; å få gjort punktet klarere. Vi er imidlertid usikre på om forslaget slik det foreligger vil bidra til nettopp det. ... Forslaget endrer innretningen på punktet fra å være en forsiktighetsregel, til å bli en presisering av noe som bør være åpenbart: At det er redaktøren som suverent bestemmer hvem som eventuelt skal få tilgang på slikt materiale, og at ingen – åpenbart – har noen «rett» til å få tilgang til dette.»

NR konkluderer slik:

«Dersom vi skal se for oss en annen formulering enn dagens, så kan det tenkes at vi burde gå bort fra begrepet «hovedregel», og heller i retning av å si at man bør «være varsom» med utlevering av upublisert materiale. NR-styret ser imidlertid ikke det umiddelbare behovet for å endre dagens tekst.»

Fagpressens anbefaling:

Fagpressen støtter NRs resonnement og går ikke inn for forslaget fra kildeutvalget.

Sitatskikk

For pkt 3.7 som omhandler god skikk for sitering, foreslår kildeutvalget det de kaller en presisering.

Dagens ordlyd:

«Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.»

Ny ordlyd:

«Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser i indirekte sitater. Direkte sitater skal gjengis presist.»

NJ støtter forslaget fra kildeutvalget.

NR diskuterer ut fra en usikkerhet om hvorvidt den foreslåtte endringen vil gi den riktige effekten. De frykter også at endringen kan gi utilsiktede og uheldige konsekvenser.

NR mener at det er åpenbart at en kilde har krav på å bli gjengitt korrekt. NR-styret vil ikke støtte kildeutvalgets forslag til endring i pkt 3.7

Fagpressens anbefaling:

Fagpressen tilslutter seg resonnementet i NRs høringssvar, og støtter ikke kildeutvalgets forslag til endret ordlyd i pkt 3.7.

Sitatsjekk

Kildeutvalget foreslår en endring også i pkt 3.8 som omhandler kildens anledning til å sjekke sitater.

Dagens ordlyd:

«Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigerende av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.»

Ny ordlyd:

«Kildens rett til sitatsjekk er personlig, og begrenset til korrigerende av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale. Som hovedregel tilbys ikke sitatsjekk når svar er avgitt skriftlig.»

NJ mener:

NJ foreslo altså å flytte noen av kildeutvalgets forslag, som opprinnelig var fremmet i punkt 3.3, til punkt 3.8. Dermed vil alle prinsippene om sitatsjekk bli samlet i én bestemmelse.

NJs forslag til starten på punkt 3.8 vil da lyde:

«Hvis det inngås avtale om sitatsjekk, bør det gjøres klart hva avtalen omfatter og hvilke tidsfrister som gjelder.»

NJ mener det da vil komme tydeligere frem at presseetikken ikke oppstiller en generell rettighet til å få sitatsjekk.

Videre på pkt 3.8 skriver NJ:

«For at praksisen med sitatsjekk ikke skal flyte ut og bli for omfattende, støtter vi utvalgets forslag om at det presiseres i punkt 3.8 at dersom sitatsjekk er gjennomført, har kilden kun rett til å korrigere faktiske feil.»

NR uttrykker på dette punktet skarp uenighet med kildeutvalget når det gjelder formuleringen «kildens rett til sitatsjekk». NR legger til grunn at kilden ikke har en slik rett, men at sitatsjekk er begrunnet i en avtale – ikke i gjeldende rettstilstand.

NR foreslår en alternativ ordlyd i inngangen til pkt 3.8:

«Kildens sitatsjekk skal primært bidra til å sikre at kilden er gjengitt korrekt og til korrigerende av eventuelle faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.»

Fagpressens anbefaling:

Fagpressen støtter NJs forslag til inngang i punktet 3.8. Fagpressen mener i likhet med NR at det ikke foreligger en generell rett til sitatsjekk, og at kildeutvalgets foreslåtte ordlyd ikke bør innføres i VVP.

Forholdet til urutinerte kilder og kilder i sosiale medier

Kildeutvalget foreslår også en endring i pkt 3.9, i form av to tillegg:

Dagens ordlyd:

«Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.»

Ny ordlyd:

«Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor urutinerte kilder og personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Vær aktpågivende ved bruk av sosiale medier som kildegrunnlag. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.»

NJ «... støtter forslaget i punkt 3.9 om å legge inn at man generelt skal vise særlig hensyn overfor urutinerte kilder, altså være ekstra kildekritisk i slike situasjoner. Profesjonelle kilder bør forstå konsekvensene av sine uttalelser, mens «mannen i gata» er uerfaren i sin omgang med mediene. Denne fleksibiliteten med hensyn til type kilder kommer i dag ikke godt nok frem av Vær Varsom-plakatens ordlyd, men begrunnes i punkt 3.9, om å vise særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Sistnevnte punkt passer etter NJs mening best på sårbare grupper, som for eksempel mindreårige, pårørende, rusmisbrukere og psykisk syke, og ikke så godt på urutinerte kilder.

Av samme grunn, er vi enig med utvalget i at mediene må være aktpågivende ved bruk av sosiale medier som kildegrunnlag. Vi har forståelse for at sosiale medier som kildegrunnlag bør ha en særlig stilling i presseetikken, men mener et slikt prinsipp passer bedre i punkt 3.2 om kildekritikk. Ordlyden i punkt 3.2 vil etter NJs forslag da lyde slik:

«Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Det er god presseskikk å tilstrebe bredde og relevans i valg av kilder. Vær spesielt aktsom ved bruk av sosiale medier som kildegrunnlag, behandling av informasjon fra anonyme kilder, informasjon fra kilder som tilbyr eksklusivitet, og informasjon som er gitt fra kilder mot betaling.»

NR vil heller ikke på dette punktet støtte innføringen av begrepet «urutinerte kilder». De foreslår å rendyrke «kilder» og ikke bruke begrepet «personer» i dette punktet. NR ønsker heller ikke å skape en egen kildekategori av sosiale medier.

NRs forslag er dette:

«Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor kilder som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.»

Fagpressens anbefaling:

Fagpressen støtter NRs forslag til ordlyd i pkt. 3.9.

Med vennlig hilsen

Berit Nyman
nestleder Fagpressen

Per Brikt Olsen
adm. direktør Fagpressen